

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 341.29

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-4-19>

Тицька Я. О.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету*

МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ Й ПРОВОКАЦІЇ АГРЕСОРА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COOPERATION OF UKRAINE AND AGGRESSOR'S PROVOCATIONS ON TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES

У статті наголошено, що системні й функціональні аспекти міжнародно-правової співпраці у вимірі наукової діяльності, відповідних досліджень та пошуку досі не отримали ані структурного, ані рамкового відображення в модерній українській правничій доктрині, серед іншого й у вимірі імплементації у законодавство та управлінські моделі релевантних наднаціональних вимог від системи міжнародної договірної взаємодії.

Але в той самий час потреба удосконалення форм та методів реагування органів влади, академічного середовища та громадянського суспільства України на виклики російської агресії у контексті імітації «наукової співпраці» для просування антиукраїнських провокацій потребує на системне дослідження.

Тому авторкою досліджене процеси, які тривають на тимчасово окупованих територіях України у вимірі відповідних провокацій, окреслено наявні форми протидії такій діяльності агресора та висвітлено відповідний внесок у таку протидію українських науковців та правозахисних структур

Предметом статті стало правове та організаційне реагування на російську агресію у контексті міжнародного виміру наукової діяльності, у вимірі окреслення протидії провокаціям та маніпуляціям агресора щодо «наукового співробітництва» на тимчасово окупованій території, а її метою стало визначення форм діяльності українських науковців та правозахисних структур стосовно протидії «науковим» провокаціям окупантів.

Авторка доводить, що виклики й загрози від російської агресії та окупації територій України для міжнародної наукової взаємодії та наукової співпраці не просто набули комплексного характеру, але й характеризуються нарощуванням рівня провокацій для використання імітації «наукової діяльності» для спроб «визнання» замаху на анексію українських територій.

У статті відзначено, що протидія відповідним провокаціям, адресованим окупантами у бік третіх країн та міждержавних організацій, має серед іншого бути, у її правовій та організаційній частинах, складовою планів стосовно деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території та окремим виміром формування санкційних списків й точкових вимог до росії у міжнародних процесах; водночас інтенсифікація та удосконалення форм протидії російській агресії у цій сфері має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Ключові слова: наука, наукові дослідження, російська агресія, санкції, тимчасово окуповані території.

The article emphasizes that the systemic and functional aspects of international legal cooperation in the dimension of scientific activity, relevant research and search have not yet received either a structural or framework reflection in modern Ukrainian legal doctrine, including in the dimension of implementation into legislation and management models of relevant supranational requirements from the system of international contractual interaction.

But at the same time, the need to improve the forms and methods of response of the authorities, the academic environment and civil society of Ukraine to the challenges of Russian aggression, in the context of imitation of “scientific cooperation” to promote anti-Ukrainian provocations, requires systematic research.

Therefore, the author has studied the processes that are ongoing in the temporarily occupied territories of Ukraine in the dimension of relevant provocations; she outlined the existing forms of counteraction to such aggressor’s activities and highlighted the relevant contribution to such counteraction by Ukrainian scientists and human rights structures.

The subject of the article was the legal and organizational response to Russian aggression in the context of the international dimension of scientific activity, in the dimension of outlining counteraction to provocations and manipulations of the aggressor regarding “scientific cooperation” in the temporarily occupied territory, and its goal was to determine the forms of activity of Ukrainian scientists and human rights structures regarding counteraction to of the occupiers’ “scientific” provocations.

The author proves that the challenges and threats from Russian aggression and occupation of the territories of Ukraine for international scientific interaction and scientific cooperation have not only acquired a complex nature, but are also characterized by an increase in the level of provocations for the use of imitation of “scientific activity” for attempts to “recognize” the attempted annexation of Ukrainian territories.

The article notes that countering relevant provocations directed by the occupiers towards third countries and inter-governmental organizations should, among other things, be, in its legal and organizational parts, a component of plans for the de-occupation and reintegration of the temporarily occupied territory and a separate dimension of the formation of sanctions lists and specific demands on Russia in international processes; at the same time, the intensification and improvement of forms of counteraction to Russian aggression in this area should become the basis for new scientific research.

Key words: *Russian aggression, sanctions, science, scientific research, temporarily occupied territories.*

Вступ. Системні й функціональні аспекти міжнародно-правової співпраці у вимірі наукової діяльності, відповідних досліджень та пошуку досі не отримали ані структурного, ані рамкового відображення в модерній українській правничій доктрині, серед іншого й у вимірі імплементації у законодавство та управлінські моделі релевантних наднаціональних вимог від системи міжнародної договірної взаємодії.

Але в той самий час потреба удосконалення форм та методів реагування органів влади, академічного середовища та громадянського суспільства України на виклики російської агресії у контексті імітації «наукової співпраці» для просування антиукраїнських провокацій потребує на системне дослідження.

Серед модерних українських авторів питання міжнародно-правового регулювання наукової співпраці підіймалися у роботах Б.В. Бабіна, К.В. Громовенка, С.В. Ківалова, але комплексних, системних, та водночас монографічних досліджень цих питань до цього часу здійснювалося. Серед сучасних авторів США та ЄС ці питання згадували Д. Бріджит, М. Горват, Н. Рюфін, Дж. Фіккерс, Т. Флінк та У. Шрайтерер, та при цьому відповідні роботи очікувано не підіймали питання реалізації міжнародних стандартів наукової співпраці під час захисту від іноземної агресії й аспекти протидії відповідним провокаціям.

Предметом статті стало правове та організаційне реагування на російську агресію у контексті міжнародного виміру наукової діяльності, у форматі окреслення протидії

провокаціям та маніпуляціям агресора щодо «наукового співробітництва» на тимчасово окупованій території, а її метою стало визначення форм діяльності українських науковців та правозахисних структур стосовно протидії «науковим» провокаціям окупантів.

Для досягнення цієї мети у статті слід реалізувати такі основні завдання: визначити основні виклики, з якими зіткнулася українська наука під час провокацій агресора на тимчасово окупованій території; окреслити питання протидії академічного середовища та громадянського суспільства «науковим» провокаціям агресора; окреслити поточні підходи України до відповідної протидії у контексті перспектив деокупації та реінтеграції територій.

При цьому для ефективного та успішного вирішення поставлених завдань у цій науковій статті застосоване формально-правовий, програмний, прогнозний, герменевтичний, порівняльний та системний методи під час аналізу відповідних форм протидії провокаціям агресора та застосоване структурні методи, комплекс методів аналізу та синтезу, а також підходи наукової дедукції й індукції.

Виклад основного матеріалу. Окупація РФ території України призвела до системних злочинних спроб агресора використовувати підконтрольні загарбникам так звані «наукові установи» півострову для протиправних спроб просування ідей «руського міру» в третіх країнах. На прикладах наведених в публікаціях правозахисників та експертів, зокрема Асоціації Реінтеграції Криму (далі – Асоціація) можна проаналізувати відповідні тенденції та

розробити тенденції протидії цим зазіханням на український суверенітет та права людини, зокрема щодо наукового пошуку.

Прикладом, експерти доводять, що у 2022-2023 роках загарбники «розподілили ролі», в яких доля ширми для «зовнішньої аудиторії» була відведена підконтрольному окупантам «Кримського індустріально-педагогічного університету імені Февзі Якубова» [18]. При цьому низка таких «заходів» проводиться у вказаному фейковому «університеті», який окупанти незаконно оголосили на базі навчального закладу, що до 2014 року відповідав переважно за підготовку кримськотатарської молоді [16], й проведення там фейкового шоу злочинної «інтеграції» материкової ТОТ [12].

Експертами Асоціації доводилося, що підконтрольна окупантам «Кримська протичумна станція» справді як мінімум з 2015 року проводила злочинні та приховані від світової науки дослідження. У розслідуванні Асоціації 2021 року говорилося, що найбільш ймовірно, судячи з виявлених «закупівель» тамтешніх «епідеміологів», вони злочинно працювали над вражаючим ефектом бактеріальних штамів, включаючи туляремію [2].

Для пропаганди агресора активно використовується незаконний «Севастопольський державний університет», як нібито «науково-освітній центр» [20]. Експерти Асоціації вказують, що відповідна діяльність «у морській сфері» має мету або у порушенні санкційної політики, або у прямому промисловому шпигунстві [17]. Асоціація вказує й на увагу агресора до фейкового «Інституту розвитку міста» незаконного «Севастопольського державного університету», який окупанти зробили «аналітичним центром» своїх злочинних планів [9]; [19]; [23].

Водночас у 2024 році подібні провокації були проведені з фейковою «міжнародною конференцією» «Вивчення водних та наземних екосистем: історія та сучасність» від незаконного «Інституту біології південних морів» в окупованому Севастополі, кули протиправно прибули «делегації» громадян Гвінеї та Сирії які працюють у відповідно Центрі морських та прибережних досліджень та в Університеті Алеппо, які імітували «підписання рішення»

про створення «Міжнародної наукової ради з екологічних проблем постконфліктних та конфліктних територій». Як писали експерти Асоціації, очевидно, що «рада» своєю ключовою метою має поширення дезінформацій про екологічні наслідки російської агресії в Україні та протидію міжнародним дослідженням та розслідуванням у даній сфері [24].

Також агресор традиційно маніпулює в ООН та МАГАТЕ підконтрольним навчально-дослідним ядерним реактором, захопленим РФ в окупованому Севастополі, зокрема як знаряддя «легітимації» підконтрольних агресорові структур, таких як згаданий «Севастопольський державний університет» [8]. Крім цього для провокацій щодо «визнання» замаху на анексію Криму агресор використовує Нікітський ботанічний сад, злочинно «націоналізований» агресором у 2014 році [14]; [25].

Крім того, варто додати про системні провокації окупантів щодо «кримської науки» у вимірі Індії та комуністичного Китаю, де використовується як той самий Нікітський ботанічний сад, включно з переміщеними до нього російськими науковими функціонерами щодо «етноботанічних досліджень», так й колаборанти з незаконного «Науково-дослідного інституту сільського господарства Криму» з провокаціями на конференціях у Сіаньському університеті та в Університеті Сіань та у харбінському Університеті архітектури та технологій [13]; [15].

У 2024 році доцент А. Чвалюк оприлюднив аналітику щодо провокацій окупантів на ТОТ у вимірі штучного інтелекту, а саме у сфері «медицини та сільського господарства», які нібито проводяться так званими «кримськими і севастопольськими вченими». Експерт констатував, що «у сфері медицини, на відміну від раніше вивченої нами сфери “подвійних технологій” пов’язаних з дронами-розпилювачами та моніторингом рослин, у окупантів особливого інтересу до штучного інтелекту, навіть у сфері промислового шпигунства, не спостерігається».

А ось з питань «досліджень штучного інтелекту у виноградарстві» А. Чвалюк зазначив, що саме «кримські університети» та «виноделі півострова» можуть стати знаряддям легалізації вкрадених спецслужбами росії в демо-

кратичних країнах або в Китаї технологій штучного інтелекту, застосованих серед іншого в сферах хімічної та бактеріологічної зброї, а також сприяння глобальному потеплінню. Серед іншого експертом згадувалась робота так званого «Центру штучного інтелекту та аналізу великих даних фізико-технічного інституту» від протиправного «Кримського федерального університету» [21]; [22].

Водночас українські наукові установи на ТОТ, які не потрібні окупантам для милітаризації чи пропаганди у третіх країнах, дійшли за десятиріччя окупації до занепаду. У цьому вимірі професор Б. Бабін описує ситуацію знищення окупантами геофізичної обсерваторії Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, створеної 1986 року в Севастополі в районі 35-ї батареї. Доведене, що даний об'єкт із середини 1991 та по 2014 рік здійснював безперервні автоматизовані вимірювання літосферних деформацій лазерними інтерферометричними комплексами. Паралельно проводилися безперервні вимірювання температури в штольні та на Землі, а також варіацій атмосферного тиску, що дозволяло досліджувати зв'язки руху літосферних плит, морських та атмосферних процесів.

У 2003 році на даній севастопольській базі геофізичної обсерваторії було встановлено високочутливий маятниковий нахиломір, виготовлений у Полтавській гравіметричній обсерваторії. До російської окупації українські вчені планували подальше встановлення наукової апаратури для комплексного вивчення та проведення геофізичних спостережень з метою вивчення природи сейсмічних явищ та виявлення прогностичних ознак регіональних землетрусів. При цьому основною вимогою роботи обсерваторії був принцип її безперервності, з оперативною обробкою рядів спостережень з використанням методів цифрового спектрального аналізу. Ці дослідження дозволяли до 2014 року робити висновок щодо ймовірності виникнення сейсмічних подій у Кримсько-Чорноморському регіоні.

Як констатував професор Б. Бабін, за умов окупації обсерваторія стала заручником некомпетентності та «бюрократичної специфіки» окупантів, які не тільки унеможливили будь-яку співпрацю вчених за спостереженнями,

а й злочинно «передали за належністю» захоплений об'єкт навіть не колаборантам з фейкового «Кримського федерального університету», а «переміщеному» до Севастополя з Сочі «Інституту природно-технічних систем», як наступнику створеного на Кавказі в 2000 році Державний південний науково-дослідний полігону Російської академії наук, але всі ці махінації мали у фіналі припинення роботи геофізичної обсерваторії, розграбування та приведення у непридатний стан її обладнання [10].

Варто окремо зазначити, що питання порушень РФ під час агресії проти України норм міжнародного права у сфері втручання у наукову діяльність та наукове співробітництво не стали предметом системних міжнародних спорів. Серед іншого немає відомостей щодо ініціювання науковими інституціями України або державою міжнародних проваджень, зокрема в рамках спорів про втрачені інвестиції та у форматі справ, які стосуються порушення прав людини.

У той самий час згадку про порушені наукові інтереси України містить ініційований в 2016 році Спів щодо прав прибережної держави в Чорному, Азовському морях і Керченській протоці (Україна проти РФ), який розглядає у Гаазі спеціальний арбітраж [1].

Одною з вимог України у цій справі є те, що РФ не має права без згоди та співробітництва України знімати з морського дна або іншим чином порушувати чи порушувати археологічні та історичні об'єкти чи спадщину, виявлені в територіальному морі та прилеглий зоні України, у тому числі затонуле візантійське судно, розташоване в Чорному морі поблизу Севастополя та будь-які пов'язані з ним артефакти.

Вимоги України у цьому спорі наголошують, що будь-яка така діяльність, яка здійснюється або санкціонована РФ в цих областях, несумісна з Конвенцією ООН з морського права 1982 р. та становить міжнародно-протиправні дії, за які РФ несе міжнародну відповідальність.

Україна змогла ініціювати відповідне провадження керуючись позицією, висловленою як Україною, так й РФ під час ратифікації ними Конвенції 1982 року, про те, що для розгляду спорів щодо тлумачення або застосування Конвенції 1982 р. стосовно морських наукових досліджень Україна обирає спеціальний арбі-

траж, створений відповідно до Додатку VIII до цієї Конвенції. У лютому 2020 року арбітраж виніс проміжне рішення щодо цього спору, яким істотно обмежив у ньому власну юрисдикцію та слухання по суті справ відбулися у вересні 2024 р. [3].

Втім, у 2021 році уточнена позиція України у цій справі наголошувала, що Чорне, Азовське моря та Керченська протока здавна служили комерційним і культурним перехрестям між Європою, Азією та Африкою, а Чорноморський басейн також представляє винятково сприятливі умови для збереження підводної культурної спадщини, і як наслідок, ці води мають великий обсяг такої спадщини, важливий для всього людства. Далі у пункті 53 цей документ містить стислий історичний екскурс та далі наголошує, що РФ визнала багатства Чорного моря в щодо такої спадщини, надаючи відповідну доповідь до ЮНЕСКО за 2014 рік [4].

Як заявила щодо цього питання на відкритті слухань по суті справи представниця України, "коли йдеться про підводну культурну спадщину, то РФ суперечить не лише базовим принципам збереження, а й базовим нормам поваги. Він відмовляється від будь-якого обов'язку захищати об'єкти археологічного та історичного інтересу, які були під водою менше 100 років, стверджуючи, що вона не зобов'язаний поважати будь-яку іншу державу або співпрацювати з нею, коли йдеться, наприклад, про літаки та корабельні аварії, що датуються Другою світовою війною. Він ігнорує широкий консенсус на користь збереження підводних артефактів *in situ*. І це дозволяє російським дайверам-аматорам турбувати, переміщати та вилучати безцінні культурні скарби з багатвікових місць. Для України ці артефакти є спільним надбанням людства. Для Росії вони є реквізитом для фото» [3].

Втім громадські діячі та правозахисники системно надсилають до міжнародних інституцій повідомлення про втручання агресора у наукову діяльність та наукове співробітництво на ТОТ. Серед нікого варто навести інформування, спрямовані згаданою Асоціацією до спецдоповідачів ООН, зокрема підготовлені за моєю участю. Так, в інформуванні 2023 року до Спецдоповідача ООН з підтримки та захис-

ту права на свободи думки та слова, наголошується, що приклад агресії РФ проти України, що триває, показує справжній зв'язок між правом на свободу думок і досягнення цілей сталого розвитку у вимірі наукового пошуку, особливо в ситуації відсутності для громадян України вільного доступу до медіа, Інтернету та мобільного зв'язку на ТОТ [5].

Додатково, в інформуванні Асоціації 2023 року до Спецдоповідача ООН з культурних прав підкреслювалося, що агресор грубо порушує права корінного кримськотатарського народу на реалізацію власних прав на дослідження власної історії, мови та традиційних знань. Інформування наголошувало, що відповідні заходи протидії провокаціям агресора, зокрема на міжнародних майданчиках, стають завданням освітніх та наукових установ України, зокрема у рамках механізмів академічної та наукової співпраці [6].

В цьому інформуванні підкреслювалося, що окупанти використовують усі наукові установи, захоплені на ТОТ, для незаконної мілітаризації, русифікації та пропаганди нацистської ідеології «російського світу». На прикладах так званих «Севастопольського державного університету», «Кримського федерального університету» та «Кримського індустріально-педагогічного університету імені Февзі Якубова» у цьому інформуванні Асоціація вчергове наголосила до ООН, що на ТОТ неможливо реалізувати наукову різноманітність, а свобода наукових досліджень там заборонена російською «адміністрацією». У цьому інформуванні Асоціація розповіла про пропозиції українському уряду щодо додаткового регулювання деяких питань захисту та реалізації наукових досліджень у ході реінтеграції Криму після його деокупації, підготовлених експертами під час сесій Стратегічного форуму «Майбутнє Криму» у 2023 р. [6].

У інформуванні Асоціації 2024 р. Спецдоповідачеві ООН з права на освіту наголошувалося, що усі «наукові дослідження» та «академічна діяльність», «дозволені» на ТОТ, безпосередньо підпорядковані пропаганді агресора, його диверсійним та військовим інтересам, таким як промислове шпигунство та використання «студентів» третіх країн як інструмент розвідувальної діяльності агресора. Документ додавав, що

використання агресором для спроб подальшої мілітаризації та обходу санкцій незаконних «університетів» та «наукових установ» на ТОТ унеможливило будь-яку функцію «автономії» або «самоврядування» на всіх рівнях «освіти та наукових досліджень» [7].

Також варто навести оприлюднений Нацфондом досліджень України відкритий лист науковців України та діаспори від 13 лютого 2023 р., у якому вітаються заходи європейських наукових структур з бойкоту російських науковців та міститься заклик до редакційних колегій наукових журналів, організаторів міжнародних конференцій і лідерів наукових організацій не приймати до розгляду наукові публікації, афілійовані з РФ, у будь-які наукові журнали або збірники конференцій.

Також у відкритому листі міститься пропозиція до наукових журналів та наукових організацій третіх країн припинити всі передплати наукових установ РФ на будь-яку наукову літературу; припинити доступ наукових установ РФ до міжнародної дослідницької інфраструктури; заборонити продаж наукових приладів та

витратних матеріалів до РФ; позбавити наукові організації РФ та пов'язаних із ними осіб доступу до будь-якого міжнародного фінансування наукових досліджень [11].

Підсумовуючи, варто наголосити, що виклики й загрози від російської агресії та окупації територій України для міжнародної наукової взаємодії та наукової співпраці не просто набули комплексного характеру, але й характеризуються нарощуванням рівня провокацій для використання імітації «наукової діяльності» для спроб «визнання» замаху на анексію українських територій.

Протидія відповідним провокаціям, адресованим окупантами у бік третіх країн та міждержавних організацій, має серед іншого бути, у її правовій та організаційній частинах, складовою планів стосовно деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території та окремим виміром формування санкційних списків й точкових вимог до росії у міжнародних процесах.

Інтенсифікація та удосконалення форм протидії російській агресії у цій сфері має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Award on Preliminary Objections, 21 February 2020. Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation). Permanent Court of Arbitration. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/9272>
2. Babin B. (2019) Health Care for Crimean Residents: Interstate Conflict Challenges and Possible Legal and Organisational Solutions. *Wiadomości Lekarskie*. LXXII. 12 (II). 2441-2444.
3. Presentation of Ukraine's position in the case concerning the rights of a coastal state in the Black and Azov Seas and in the Kerch Strait (Ukraine v. Russia) started at the Arbitral Tribunal, 23 September 2024. MFA of Ukraine. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/rozpochalosya-predstavlennya-poziciji-ukrayini-v-arbitrazhnomu-tribunali-u-spravi-shchodo-prav-priberezhnoyi-derzhavi-v-chornomu-i-azovskomu-moryah-ta-u-kerchenskij-protoci-ukrayina-proti-rf>
4. Revised Memorial of Ukraine, 20 May 2021. Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation). Permanent Court of Arbitration. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/63064>
5. Tytska, Y., Babin, B., Sidorenko Y. (2023). Freedom of Opinion, Right to Development and Russian Aggression in Ukraine. ARC; UN Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/expression/cfis/sustainable-development/subm-sustainable-development-freedom-of-expression-csos-arc-11.pdf>
6. Tytska, Y., Babin, B. (2023). Russian Aggression in Ukraine and Violation of Rights to Science. ARC; UN Special Rapporteur in field of cultural rights. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/culturalrights/cfis/scientific-progress/submissions/subm-access-take-part-cso-association-reintegration-crimea.pdf>
7. Tytska, Y., Babin, B. (2024). Russian Aggression in Ukraine and Repressions against Academic Freedoms. ARC; UN Special Rapporteur on the right to education. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/education/cfis/cfi-expression/subm-academic-freedom-cso-arc-association-reintegration-crim-rimea-input-2.pdf>
8. Агресор розпочав шантаж ООН севастопольськими ядерними об'єктами. 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/10/agresor-rozpochav-shantazh-oon-sevastopolskymy-yadernymy-obyektamy/

9. «Аналітика» від окупантів: «грошей на розвиток немає». 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/07/analitika-vid-okupantiv-groshej-na-rozvytok-nemaye/
10. Бабін Б. Знищення геофізичної обсерваторії у Севастополі та чорноморські ризики. 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/investigations_ua/2023/03/09/znyshhennya-geofizychnoyi-observatoriyi-u-sevastopoli-ta-chornomorski-ryzyky/
11. Відкритий лист науковців України та діаспори. 13 лютого. 2023. Національний фонд досліджень України. URL: <https://nrfu.org.ua/news/vidkrytyj-lyst-naukovcziv-ukrayiny-ta-diaspory/>
12. «Говорючі голови» окупантів з Генічеську та Сімферополя. 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/10/govoryuchi-golovy-okupantiv-z-genichesku-ta-simferopolya/
13. Крим, китайське обладнання та біологічна зброя. 7 травня, 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/05/07/krym-kytajske-obladnannya-ta-biologichna-zbroya/
14. Крим та китайські провокації московського лісівника. 29 листопада, 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/11/29/krym-ta-kytajski-provokacziyi-moskovskogo-lisivnyka/
15. «Кримські ботаники» у Дамаску: чергова злочинна імітація бурхливої діяльності. 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/25/krymski-botaniky-u-damasku-cherгова-zlochynna-imitacziya-burhlyvoyi-diyalnosti/
16. «Кубинський слід» фантомного болю колаборантів. 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/25/kubynskij-slid-fantomnogo-bolyu-kolaborantiv/
17. «Морські дрони» та конкуруючі клани окупантів. 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/24/morski-drony-ta-konkuruuyuchi-klany-okupantiv/
18. Окупанти готують нові провокації щодо кримських татар. 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/02/03/okupanty-gotyuyut-novi-provokacziyi-shhodo-krymskyh-tatar/
19. «Пічки-буржуйки» як новий фетиш агресора. 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/21/pichky-burzhujky-yak-novyj-fetysh-agresora/
20. Припадки «бурхливого піару» від севастопольського «губернатора». 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/11/prypadky-burhlyvogo-piaru-vid-sevastopolskogo-gubernatora/
21. Чвалюк А. Афери зі “штучним інтелектом” у “кримській охороні здоров’я”. 1 квітня, 2024. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/investigations_ua/2024/04/01/aferi-zi-shtuchnim-intelektom-u-krimskij-ohoroni-zdorovya/
22. Чвалюк А. Штучний інтелект та окупований півострів. 22 травня, 2024. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2024/05/22/shtuchnij-intelekt-ta-okupovaniy-pivostriv/
23. «Чергові інновації» від окупантів у дусі загороджень Першої світової. 2022. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/08/chergovyi-innovacziyi-vid-okupantiv-u-dusi-zagorodzhen-pershoyi-svitovoi/
24. Чергові провокації “севастопольської науки” від спецслужб агресора. 14 вересня, 2024. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2024/09/14/chergovyi-provokacziyi-sevastopolskoyi-nauki-vid-speczsluzhb-agresora/
25. Ялтинские «ботаники» и российские спецслужбы в Сирии. 2023. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: <https://t.me/ARCconstruction/4518>